

ЗА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СИНТЕЗ В РУСКАТА ПРОЗА

И. Захариева. Художественный синтез в русской прозе XX века (20-е—первая половина 50-х годов). Библиотека. 48, С., 1994. 254 стр.

Книгата на Ирина Захариева „Художественный синтез в русской прозе XX века (20-е — первая половина 50-х годов)“ е панорамно изследване за руската проза за четвърт век от нашето столетие, което убеждава, че въпреки ненормалните условия за развоја на литературния процес в Русия през 20 — 50-те години — прекъснатия континуитет, варварското разрушаване на художествени ценности и даже унищожаване на творческия потенциал (Н. Гумильов, И. Бабел, Б. Пилняк, Н. Клюев, С. Кличков, П. Орешин, О. Манделщам и др.), експулсиране на голяма част от духовния елит зад граница (1922), идеологическия диктат с чудовищния лозунг „Съюзник или враг“ — руската литература продължава да създава произведения, които — днес сме свидетели — издържаха проверката на времето и заслужено заемат своето място в културата на Русия. Нека припомним, че тази литература започна с един знаменателен „сребърен век“ според образното определение на С. Маковски, като образец на невероятен „духовен Ренесанс“ (Н. Бердяев). Тъй като се намираме отново в „преходна епоха“, пак в един „fin du siècle“ — кой знае — може да бъдем свидетели и на друг „сребърен век“, който да предхожда качествено различна руска литература на XXI век.

Известно е, че руската литература е създала великите си шедеври в епохи на духовен натиск. Литературната епоха, която представя И. Захариева, е също тъй неимоверно тежка за истинските творци (М. Булгаков, А. Платонов, А. Бели, Е. Замятин, И. Бабел, Ю. Олеша, Д. Хармс, Б. Пастернак и др.). С изследването си авторката разкрива какво представлява руската проза, която не съвпада с понятието „съветска литература“. Ще отворя една скоба и ще припомним, че заради такава литература в началото на 80-те години Д. Ф. Марков бе принуден да разшири границите на т. нар. социалистически реализъм, определяйки го като естетически отворена система, та да може да вмести всичко от 1917 г. насам. Още тогава нормативната естетика показва своята несъстоятелност.

И така „Художественный синтез“ на И. Захариева е панорамно проучване, което няма претенцията да обхване всички модели на художествено мислене, на отношение към света, на художествено структуриране и функциониране на моделите, но има претенцията във вертикален разрез да очертае една продуктивна линия в руската проза — линията на художествения експеримент, който предполага художествения синтез.

Тази линия принадлежи на модерната проза на XX век, която по обясними причини десетилетия наред бе игнорирана, премълчавана, анатемосвана, арестувана, заточавана, разстрелвана, унищожавана с позволени и непозволени средства. Неотдавна Никита Струве, професор от Сорбоната, по повод на тази „несъветска“ по съдържание и художествена образност литература, развивала се паралелно с официозната, припомни известния стих на С. Есенин:

Отдам всю душу октябрю и маю,
Но только лиры милой не отдам.

Тази модерна линия в руската литература (главно проза и драма) внушава, че е имало плеяда от талантиливи писатели, а тъкмо към тях е насочила вниманието си И. Захариева, които с върховни усилия се стремят да отстоят правото си да осмислят историческите катаклизми и своята трудна съвременност като истински художници — не като партийни регистратори, безкрили описатели или доктринери на т. нар. „социална поръчка“. Л. Леонов много пъти, спомняйки си за това време, ми е казвал, че има и друг императив — „императив на съвестта“.

И тук, струва ми се, е и ценността на изследването на И. Захариева — в обобщаващо строг план тя набелязва редица акценти на модерната проза: от романтичното и условно-фантастичното до сатиричното и синкретичното.

В руската литературна наука тепърва предстоят да се осъзнаят тези модерни тенденции. Но за да стане това, трябва ясно и категорично да се каже какво представлява „сребърният век“, към който отвеждат тези тенденции, какви приноси имат руският модернизъм и авангардното изкуство за обновяването на литературата. Изворите са там — в модерните течения, в експеримента и естествено в многообразието и обилието на таланти. Това са въпроси, на които предстои да се даде отговор. Сега в Русия все още доминира етапът на преиздаване на художествените текстове (абсолютно необходимо), на публикуване на архиви, изработване на речници за руските писатели от XX век, за да се запълни поне малко огромният вакуум в нуждата от запознаване с модерната руска литература.

В „Художественный синтез“ за пръв път се поглежда на руската проза от XX век в нейната пространствена цялост — в Русия и извън нейните предели. Това, за което мечтаеше и прогнозираше Г. Струве в книгата си „Русская литература в изгнании“ (1956), вече стана: емигрантската литература се вля в общото русло на литературата от метрополията. Когато анализира отделните аспекти на синтетизма в руската проза от 20 — 50-те години, И. Захариева постоянно обръща погледа си към най-забележимите явления на литературата, създавана от руската емиграция. Така в първа глава наред с прозата на И. Бабел, Е. Замятин, Ю. Олеша, А. Грин се привличат рускоезичните романи на В. Набоков („Машенка“, „Защитата на Лужин“, „Дар“, „Покана за екзекуция“). В трета глава наред с творчеството на М. Пришвин, Б. Пастернак се анализират лирическият роман на И. Бунин („Животът на Арсениев“), есетата на М. Цветаева, разказите на А. Ремизов. В други случаи — във втора и четвърта глава — вниманието не отминава прозата на абсолютно пренебрегвани автори като Д. Хармс и Д. Андреев. В трети случаи се въвеждат невероятните експерименти в модерната проза на А. Платонов, М. Булгаков, Б. Пастернак. Истинско удовлетворение извикват наблюденията над творчеството на И. Бабел, Е. Замятин, В. Набоков, М. Пришвин, А. Бели и др.

Някои анализи будят полемика или възражения, но във всички случаи водят до размисъл. Например в уводната част не се мотивира защо не присъства такъв романтик като К. Паустовски, такъв експериментатор като Б. Пилняк („Гола година“) или такъв майстор на „йероглифа“ като Л. Леонов („Крадец“). Въпроси буди начинът на представяне на А. Платонов — от повестта „Джан“ (1934) към ранните разкази и повести, от последните произведения („Ювенилно море“, „Котлован“) към романа „Чевенгур“ (1929).

Тези бележки не намаляват значимостта на изследването. В „Художественный синтез в русской прозе XX века“ И. Захарева обобщава характерологичните черти на модерната литература, които могат да бъдат импулс за нови естетически завоевания, а в някои случаи лягат в основата на редица произведения от следващите десетилетия.

Маргарита Каназирска

ПОП ЙОВЧО ОТ ТРЯВНА. ЛЕТОПИС И РОДОСЛОВИЕ. Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 1995. 95 стр.

Необходими бяха повече от сто години, откакто е знайно съществуването на летописния разказ на поп Йовчо поп Николов от Трявна (1786 — 1855), за да бъде отпечатан като отделна книга целият му текст. Досега има издания само на отделни части от летописа — на П. Р. Славейков в Сб НУНК от 1890 г. (препечатано в сборника на В. Начев и Н. Ферманджиев „Писахме да се знае“ С., 1984) и на Иван Богданов в края на неговото издание на Именника на българските ханове (С., 1981), придружен от една страница фотокопии от оригиналния текст.

Проф. д-р Иван Радев (автор на предговора към сегашното издание) и гл. ас. Тодор Моллов (осъвременил текста и подготвил обяснителните бележки) имат амбицията да реализират едно начинание, което е трябвало според тях да види бял свят още в края на миналия век. Независимо че доскоро липсваше цялостно издание на летописа, неговият текст е успял да стане твърде популярен. На фона на досегашната му употреба в различни изследователски и популярни съчинения сегашното издание като че ли е насочено към стимулиране на една по-академична линия в проучването му. От 70-те години насам с летописа на тревненския поп са се занимавали предимно една група автори, заемащи по-особено място в системата на днешната хуманитаристика — представители на „съвременния романтичен подход“ към проблемите на нашето минало. Това са автори като Йордан Вълчев, който се опитва да включи летописа на поп Йовчо в системата от разсъждения, свързани с неговата хипотеза за българския календар (вж. „Летописът на поп Йовчо от Трявна“ в книгата му „Календар и хронология“, С., 1994), и покойният Иван Богданов, използвал широко текста на поп Йовчо в своите книги. Да припомним, че Ив. Богданов направи странния за края на XX век опит да реабилитира достоверността на „Веда Словена“. Към тая група можем да отнесем Никола Ферманджиев и Венцислав Начев, в чиито съчинения на историческа тематика също има силен романтичен акцент.

Действително едно цялостно, изчистено от пропуски и непълноти издание на летописа на поп Йовчо по естествен път би стимулирало интереса към възрожденските летописи като книжовно явление. Явление, което демонстрира много здрава връзка с летописния жанр от средновековието. Осмислено на основата на Паисиевата новобългарска историописна традиция и първите прояви на българска научна историческа мисъл, изглежда като че ли анахронизъм.